

בירורים בהלכה

מצות יד ומצות מכונה

נראה, שלפי השיטה שצריך רק 'שימור לשמה' בוודאי שאין במכונות אלו שום בעיה, ואף במכונות החשמליות, שהרי השימור נעשה ע"י העומדים והמפעילים אותה (ע"י דברי מלכיאל ד, כ וכן היא דעת פוסקים רבים). מאידך, הגר"ש קלוגר כתב שצריך עשיה לשמה, וזה לא ניתן להיעשות ע"י מכונה (אמנם, בנוגע למצות מכונה הראשונות, טעם בעל השואל ומשיב, שדיוון שהכל נעשה מכוח עבודת יד, הרי זו נחשב כעבודה לשמה, ומאי שנא מערוך המוחזק ביחד ממופעל ע"י 'כוח גברא'. ובשנים האחרונות התעוררה שאלה כזו לגבי מפעל מסוים שמייצר מצות יד, כאשר הרידוד נעשה ע"י מערוך שלא מוחזק ישירות ע"י אדם, אלא ע"י גלגלת, וצ"ב).

אמנם, רבים הסוברים שגם מכונה חשמלית יש בה יכולת של 'עשיה לשמה': ועיקר הסברא היא מכוח סוגית הגמ' של אישו משום חציו. דהיינו, שכאשר האדם מדליק אש, והאש הולכת ומזיקה, הכל נחשב מעשיו ופעולתו של האדם, וה"ה כאשר אדם לוחץ על כפתור הפעלת המכונה, הפעלתה מתייחסת לאדם עצמו (כ"כ הגר"ש"ז במעדני שלמה וחידושי לב"ק, וכיוצ"ב נח' הפוסקים לגבי זורע בשבת ובשמיטה ע"י מכונה האם עובר איסור תורה, דהחזו"א אסר בזה (שביעית כז, א ואו"ח לו) משום שנחשב כמעשיו של האדם, וסברא נוספת הוזכרה בחזו"א [או"ח ו, י] לגבי לשמה במכונת לטווית ציצית, שאם הפעולה הראשונה נעשת לשמה גם מה שנעשה לאחמ"כ מועיל, וע"י אול"צ או"ח א סי' ב שהאריך לחלוק עליו בזה). אמנם, האור לציון (בכמה מקומות, ולעניין מצות ע"י ח"ג פי"א אות ו) שרק הכוח הראשוני של האדם בהפעלת המכונה החשמלית מיוחס אליו, אולם את הכוח החשמלי שלאחר מכן א"א לייחס אליו, שכיוון שזהו חשמל המיוצר ע"י חברת החשמל, ומתחדש בכל רגע ורגע (משא"כ בסוללה או מצבר, עיי"ש וכמה נפק"מ לחידושו זה).

בשבע שער למדנו על החיוב לשמור את המצות מפני החימוץ, וראינו בעניין מספר שיטות: (א) צריך 'עשיה לשמה' במצה (כמו בתפילין וכדו'). (ב) צריך רק 'שימור לשמה'. (ג) הסוברים שצריך שימור בלבד, גם בלי הכוונה של 'לשמה'.

השו"ע פסק (סי' תס), שלא ניתן ללוש את המצה ע"י גוי, גם שיהודי עומד על גביו. בפשטות, סברתו היא שצריך 'עשיה לשמה'. אמנם, יש מהאחרונים (מנ"ח מצוה י' ועוד) שהסבירו, שלא מצאנו חיוב 'עשיה לשמה' כמו ציצית ותפילין, ולכן ביארו שהחיסרון בעשיית גוי הוא הקושי לשמר דבר שנמצא ביד חבירו (וע"ע הגהות חת"ס שם).

לאור שיטות אלו, יש לבחון את כשרותה של מצת מכונה לקיום מצוות אכילת מצה שמורה. לפני כמאה ושמונים שנה התעורר פולמוס גדול בנושא, כאשר המציאו מכונות שעוזרות בלישת הבדק, רידודו וכו', ובשלב הראשון המכונות הופעלו ע"י מערכת של גלגלי שיניים וכדו', ולא באמצעות החשמל. גדולי ישראל באותה תקופה נחלקו בכשרותה של המצה, רבים טענו להחמיר מחמת חששות רבים של חימוץ (ע"י דברי חיים או"ח סי' כג, ולפי"ז אף בשאר ימי הפסח יש להחמיר, וכן יש מהקהילות החסידים. ושני קונטרסים יצאו באותה תקופה: מודעה לבית ישראל מאת הגר"ש קלוגר שאסר, וביטול מודעה מאת בעל השואל ומשיב שהתיר). בשאלת חשש החימוץ לא נעסוק כעת (ואף בזמנינו יש שעוררו עליו, ע"י תחומין כו מאת הרב מ"מ אייזנברג, ובעוד מקומות), אלא בעיקר שאלת ה'לשמה' וכנ"ל.

דרך המצה לומד האדם את ענין זריזות במצוות. כי במצה חייב הוא לעשות בזריזות למען אשר לא יחמיץ הבצק. ואין הזריזות רק מעלה במצוות, אלא היא גילוי ליחסו של האדם אל המצוה. כשהאדם חש ומרגיש שהמצוה היא חלק מעצמיותו, ולא דבר החיצוני לו, ממילא הוא מזדרז לקיים אותה. (הגדש"פ שרידי אש עמ' סד).

מהרב משה שטרן ז"ל שמעתי שייחודה של המצה – שאם האדם יושב בטל הרי הבצק מחמיץ מאליו. על האדם להתערב, לנקוט יוזמה בכדי שלא יחמיץ. נמצא איפוא שהדרישה מן האדם היא שלא יהיה פאסיבי בחיים, ולהיות זריז בכל מעשיו! (גחלי אש, מהרב א"א ווינגרט שם).